

עניני חושן משפט - נויקין
אריה ליבוביץ

Case One

Mazel Tov! Yael Lieberman is getting married. Of all the logistical issues that need to be worked out before the wedding, one detail that seems to have been overlooked is transportation. With so many relatives visiting from out of town, Yael's parents have to figure out how to transport the entire family, including aunts and uncles visiting from Israel, with the wedding gown and the gowns of the other women in the family in a single Nissan Maxima and Lexus SUV. There is no way they can make it in one trip. Ethan and Karen Moskowitz, the Lieberman's non religious but very friendly neighbors, offer to help by lending their van to the Lieberman's for the wedding day. Mr. Lieberman is grateful for the offer and graciously accepts. All is working out as planned until on the way to the wedding hall Mr. Lieberman, who is driving the van temporarily loses control of the car and hits a highway guard rail. Thank God everybody is okay (though Yael's wrist is slightly sprained), and the car can still drive, but there is some significant damage. At the chosson's tisch Ethan comes over to wish Mazel Tov to Mr. Lieberman who informs him of the accident. Ethan says not to worry about it and they will work it all out later. The next day Ethan brings the van to his mechanic and presents Mr. Lieberman with a \$3,000 bill for the damages. Mr. Lieberman says that the car is insured and that he has no interest in paying if Ethan can just collect from an insurance company. Ethan refuses to make the claim because he is afraid his premiums will go up and therefore wants Mr. Lieberman to pay for the damages in full.

Questions:

1. Can Ethan force Mr. Lieberman to pay?
2. If Mr. Lieberman does pay, can Ethan still submit a claim to the insurance company?
3. If Ethan does not ask Mr. Lieberman to pay and instead submits an insurance claim, can the insurance company sue Mr. Lieberman for the money?

1 - אור שמח הלכות שכירות פרק ז הלכה א

נשאלתי באחד ששכר בית מחבירו וקיבל עליו אחריות מדליקה, ואח"כ הלך המשכיר והבטיח ביתו בחברת האחריות, ונשרפה הבית, מי מצי השוכר לומר כיון דלית לך פסידא, דדמי ביתך את נוטל מן החברה, אדעתא דא לא קבלתי אחריות. [ומריש פרק הנושא (כתובות ק"א ע"ב) דניסת הבת אף ע"ג דבעל חייב במזונותיה, שהן נותנין לה דמי מזונות אע"ג דיש לה מזונות מבעל, ונאמר דאדעתא דא דאית לה מזונות ממקום אחר לא נתחייב לה מזונות, אין ראייה דגבי מתנה שאני כמובן, משא"כ הכא].

ונראה לי לדון, דהשוכר חייב בתשלומי אחריותה, דכמו כן שנינו בפרק הגוזל ומאכיל (ב"ק דף קט"ז ע"א) במשנה דשטף נהר חמורו וחמורו חבירו כו', ואם אמר לו אני אציל את שלך ואתה נותן לי את שלי חייב ליתן לו, בעא מיניה רב כהנא מרב ירד להציל ועלה שלו מאליו מהו, א"ל משמיה רחימו עלה, אלמא דהא דקיבל אחריות הוא משום דמחמת דמציל את של חבירו מפסיד חמור של עצמו, ולסוף לא הפסיד את של עצמו, דעלה מאליו, לא מצי אמר אדעתא דא לא מחייבנא נפשאי באחריות חמורך, דמצי אמר ליה מאי איכפת לך במה דמשמיה רחימו עלי, כש"כ כאן, שע"י מה שנותן שכר קצבתו לחברת האחריות הרויח בתשלומי ביתו, ודאי דבזה לא נפטר השוכר מתשלומי אחריות שקבל עליו.

2 - ספר משפטי תשמורו סימן מד אות ג'

דלכאורה היה מקום לחלק דהתם גבי שטף נהר חמורו ועלה חמורו מאליו הרי זוכה בו מההפקר ולכן לא נפקע חיוב התשלומים... גרוע משריפה דבחמור הא כשהיה במים יכל אחר לזכות בחמורו ולכן לא נפקע החיוב משא"כ בשכירות בית שחיוב החברה לא הוסר לרגע אפשר שליכא חיוב שוכר. ועוד דבחמור מלכתחילה כשמסכם עמו חל החיוב דהא הוא הולך להפסיד חמורו בשביל חמור זה משא"כ בשכירות דלא מתחיל החוב עד שנשרף בית מבוטח ועכ"פ האו"ש שם קיים ראיתו והביא עוד ראיה לדבריו כמו שיבואר לקמן.

3 - משפטי התורה סימן מד אות ה'

ויש לחקור בזה בדרך חקירה האם חיובי מזיק שחיבה תורה לשלם לניזק כוונת התורה שהניזק לא יפסד אחרי שהזיק וכל שאין הניזק נפסד שוב אין המזיק חייב לשלם לו מידי, או דאפשר שעיקר החיוב הוא על המזיק לשלם מה שהזיק וכל שהזיק ממונו של הניזק חייבתו תורה לשלם ולא אכפת לך כלל אם הניזק נפסד או שאולי הוא סתם מרויח מכל ההיזק עצם ההיזק לחבירו מחייבו לשלם.

4 - קובץ שיעורים כתובות אות ריז

ולענן ריפוי כתב הרמב"ם דינתן להבעל דהוא חייב ברפואתה ומזה היה נראה לכאורה בשורף ביתו של חבירו והבית היה בטוח באחריות באופן שההפסד מגיע למקבלי האחריות ולא לבעה"ב צריך המזיק לשלם לבעלי האחריות כמו הכא דמשלם הריפוי לבעלה וקשה דבמעוכב גט שיחרור מבואר בגמרא דאי קנסא לרבו גם חבלה לרבו דמה לי קטלא כוליה מה לי קטלא פלגא כמו שכתבו תוס' גיטין דף מב ולכאורה לא דמי כלל דתשלומי קנס אינו בשביל ההפסד וכיון דמיקרי אדונו צריך לשלם לו אבל בתשלומי חבלה דהוא בשביל ההפסד למה ישלם לרבו דאין לו שום הפסד כדל ההיזק הוא להעבד וכן בשוכר פרה והשאילה ומתה כדרכה דס"ל לת"ק דהשואל משלם לשוכר אף דהשוכר לא הפסיד רק זכות שכירותו ולא גוף הפרה ומוכח מזה דתשלומי ניזקין אינן למי שההיזק שלו אלא למי שהוא בעלים על זכות התשלומין וה"נ בריפוי ראוי לשלם לאשה אף שההפסד הוא לבעל... אבל בשורף בית חבירו דיש על המזיק חיוב תשלומי ממונו והזכות הזה שייך למי שהבית שלו אף שההפסד הוא למקבלי האחריות אלא דיש לומר להיפוך כיון דהנשרף מקבל דמי הבית מהמזיק אין בעלי האחריות צריכין לשלם לו וכמו בגזל ולא נתיאשו הבעלים ובא אחר ואכלו דאין יכול לתבוע משניהם אלא או מזה או מזה דבשביל היזק אחד אין לו לקבל שני פעמים תשלומין ושמה ה"נ נימא דרצה גובה מהמזיק רצה גובה מבעלי האחריות כמו התם דחיוב הגזלן מטעם אחריות וחיוב האוכל מטעם מזיק אבל קשה מהא דפעמים שהבעלים משלמין להשוכר כמה פרות ואמאי הרי לא מתה לו אלא פרה אחת ולמה יקבל תשלומין כמה פעמים בשביל הפסד אחד

5 - משפטי התורה סימן מד אות יא

אלא דבהא נראה דיש לחדש ולחלק ולומר דתלוי בסוג החפץ הניזק דכל מחלוקת הפוסקים במזיק חפץ מבוטח היינו דוקא בחפץ סתם שפעמים מבוטח ופעמים אינו מבוטח אבל מה שמצוי בימינו בביטוח רכב דהא איכא איסור בכלל להתשמש ברכב שאינו מבוטח ואף שאיכא כמה סוגי ביטוח דיש על הרכב הניזוק ויש שאינו מ"מ רובא דרובא מהרכבים המצויים בפרט אם אינם רכבים ישנים הינם מבוטחים בביטוח הכולל ולכן בנידון רכב המצוי בימינו ראשית נראה שאף השער המשפט שחידש שבכל דין נזקים חייב המזיק כמה שהזיק ולא כמה שהניזק הפסיד וכדין השוכר פרה והשאילה מ"מ בזה גם לדבריו יש מקום גדול שכיון שכל רכב מבוטח א"כ כשהזיק המזיק הרכב כלל לא נחשב שהזיק כיון שזהו חפץ שאיכא עליו אחריות וברור שרובא דאינשי לא היו מסכימים להשתמש כלל ברכב בלא ביטוח מטעם זה ומטעם זה מסתבר שגם אם קרה שלא היה הרכב מבוטח בחברת ביטוח משום איזה סיבה והזיק המזיק את הרכב ע"י תאונה וכיוצא בזה גם באופן זה לא יצטרך לשלם כיון שהזיק באונס גמורשכיון שכל רכב מבוטח ופשע בעל הרכב שלא אמר לו שהרכב אינו מבוטח מסתבר שאף בזה יפטר מלשלם.

6 - שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן פח

וכת"ה דן בזה על כל פרט ופרט: (א) אם חייב עכ"פ בפשיעה כשומר חנם, (ב) אם י"ל כיון דהאינשורענס שלמו בעד הפסד השבירה פטור הוא לשלם, (ג) אם חייב בגרמת ההפסד בתשלומי יותר להבא בעד האינשורענס, ובעד מה שאבד מפרנסתו ע"י שלא ה' לו אויטא, ובעד מה שלא ישיג במשך שנים הבאות עבור היזקים קטנים כנ"ל. (א) ובזה כתב כת"ה בנוגע לפרט הא' דאף דלא קבל שמירה בפירוש מ"מ הוי ש"ח עכ"פ, והביא ליה מחו"מ (סי'

רצ"א ס"ב) ופת"ש שם, ולדעתי י"ל בפשוט, דע"כ הוי א' מתרתי או שואל או שליה, דאם ביקש הנתבע מן התובע להרשות לו ליסע האויטא אז הוי שואל, ואם התובע בקש את הנתבע, כמבואר בטענת הנתבע, שהתובע בעצמו בקשו שיסע להביא את הבחורים, א"כ הוי שליח מהתובע, אבל בכל אופן חייב על הפשיעה, דאם הוי שואל, הדין דשואל חייב אף באונסים, אבל במתה מחמת מלאכה פטור, כמבואר בחור"מ (ס' ש"מ), ונד"ד הוי כמתה מחמת מלאכה, כמו בנכשלה בדרך ומתה דאיתא שם (סעי' ג'), אבל מ"מ אם הוי פשיעה, לא גרע ממה דאיתא שם באם שינה קצת דחייב עיי"ש, ואם יש לו דין שליח, אף דהוי רק שליח בחנם, מ"מ חייב בפשיעה עכ"פ, כדמוכח ממה דאיתא בחור"מ (ס' קכ"א בש"ך סקל"ה), ועי' עוד (שם /חור"מ/ ס' קפ"ז), אולם אם הנתבע אומר שלא ה' פשיעה, והתובע אינו מאמינו, אז הנתבע מחויב לישיב ע"ז שבועת השומרים כדאיתא שם, ובשביל חומר השבועה נכון לפשר.

(ב) ובנוגע לפרט הב' הביא כת"ה מספר אור שמח (ה' שכירות פ"ז), דמביא שם שאלה כזו, בא' ששכר בית מחבירו והתנה עמו, כי השוכר מקבל עליו אחריות דליקה, והלך הבעה"ב והבטיח ביתו בחברת אחריות, ונשרף הבית אם צריך השוכר לשלם אחרי שהבע"ב השיג ההפסד מהאינשורענס, ואחרי האריכות בזה, העלה להלכה למעשה, דהשוכר חייב לשלם עיי"ש, וא"כ הה"ד הכא לכאורה, אבל שוב כתב כת"ה לחלק, דהכא הוי אומדנא דמוכח דהמנהיג /דהנהג/ לא קבל עליו שום אחריות, אדרבה הוא סמך עצמו שמסתמא האויטא מובטח כפי החוק כמו שטען, דאלמלא כן לא ה' נוסע עם האויטא, /המכונית/ ואומדנא דמוכח שכן הוא, כי שום אדם, לא ה' לוקח אויטא של חבירו, לכנוס באחריות תשלומין של איזה היזק ומקרה עכת"ד, ויש להוסיף עוד בזה כי גם בנדון האור שמח עצמו מצאתי חולקים, והיא בת' הרי בשמים (מהד"ת ס' רמ"ה), שהביא ג"כ שאלה כה"ג, והביא ג"כ הראי' (מב"ק קט"ז) לענין ירד להציל וכו' דאמר' מן שמ' רחימו עלי' ופלפל הרבה דאין ראי' משם ומסיק לפטור הנתבע עיי"ש, ולמעשה יש עוד לעיין בזה, אבל מ"מ נראה דבכעין נד"ד גם להרי בשמים אין לפטור הנתבע, דהרי בודאי אם החברה לא תשלם, אז על הנתבע לשלם, ובנד"ד נמי אם ה' התובע אומר שאין רצונו לתבוע ההפסד, מהחברת בטחון מחמת שיפסיד יותר עיי"ז, ה' הנתבע מחויב לשלם אם פשע, והוא בקש מהם לטובת הנתבע, והחברה באמת לא רצתה לשלם, ומה שהוציא מהם בעל כרחם ה' לרעתו, והלואי אם לא התחיל לבקש מהם, והרבה הפסיד יותר ויותר ממה ששלמו לו כנ"ל, א"כ לא עדיף ממה שלא שלמו, וזה ל"ש לדין גרמא לומר דאין לחייב להנתבע על גרמא, דהרי חיובו על ההיזק הוא מדין פושע, ורק אנו רוצים לפוטרו מטעם שלא ה' להתובע היזק, מחמת שהחברה שלמו לו, ע"ז אנו אומרים שלא הוי תשלומין מחמת שיצא שכרו בהפסדו, כנלענ"ד, וגם בנוגע להאומדנא דמוכח שכתב כת"ה שלא קבל עליו אחריות מחמת שסמך עצמו שבודאי הובטח בחברת בטחון /בטוח/ כפי החוק, אבל מ"מ לא ה' רשות לפשוט שזה ג"כ נגד החוק, שבודאי גם החברת בטחון לא היו משלמים אם ה' יודעים שפשע, ורק מחמת שא"א לברר, המה סומכים על הנוסע שאומר שלא ה' פשיעה, ואם באמת היו החברת בטחון משלמים, כיון דלא ה' להתובע פסידא, הרי אנו באים לפלוגתא הנ"ל, אבל אם ננקוט דלא ה' תשלומין מחמת שההפסד מהתשלומין יותר על שכרם, ובאנו לדין בין התובע להנתבע, הרי יש עסק שבועה ביניהם, כנ"ל.

(ד) ובנוגע לשאר התביעות שבפרט הג', שפיר כתב כת"ה, דכל אלו הוי רק גרמות, אלא שיש לומר דשומר חייב אף בגרמא, וכמו שהביא לדוגמא מהא דפורץ גדר בפני בהמות חבירו, אבל כ"ז נוגע לעצם ההפסד האויטא, אבל לא מה שנגרם לו עיי"ז תשלומין יתירים עבור אויטא אחר וכיב"ז, וגם הרי הריעותא שלו, מה שנעשה מועד בג' פעמים, שלא נעשה דוקא בפעם הג', כי גם הב' פעמים סייעו להחזיקו במועד, ועצם הדבר שהוא מסר האויטא לאחר, ואירע עיי"ז סבה, גם זה ראי' על חוסר זהירות עכת"ד, והנה בנוגע לזה האחרון, ה' אפשר להביא ממס' ב"ק (נ"א ע"א), בחופר בור תשעה ובה אחר להשלימו לעשרה פלוגתא רבי ורבנן, דיש חילוק בין מיתה לנזקין, וגם י"ל דשם דוקא גלי קרא עיי"ש, אך בנד"ד אין אנו צריכין לכל זה, דהרי איהו התובע אפסיד אנפשי', דלא ה' לו לתבוע הפסדו מהחברת בטחון ביודעו מהמקרים הראשונות, והי' צריך לידע שכל זה לא יהי' לטובתו, ורק לתבוע תיכף ההפסד מהנתבע, ולתקן האויטא, ואף לא לגלות מכל זה לשום ב"א שיוכל לגרום לו הפסד, ומדלא נהר בכל זה, הוא הפסיד לעצמו.

ע"כ לענ"ד יש לפשר ביניהם, רק בנוגע להפסד של האויטא בעצמו כנ"ל, ובודאי שמצד היושר שגם ההנהלת המחנה יסייע להפשר מצד מדת היושר כמו שכתב כת"ה, שהי' להם תועלת רבה מהאויטא בלא שום לקבל פרס, ואם היו ביחד משלמים לו כל הפסד האויטא היו מקיימים בזה ועשית הישר והטוב, כיון שעליו ישאר שאר ההפסדות כנ"ל. כל זה כתבתי בהחפזי מחמת הרבה טרדות, והנני בזה דושת"ה כל הימים. יצחק יעקב ווייס.

7 - משפטי התורה שם אות יג

וגבי תביעת הניזק שע"י שנוטל מהביטוח מפסיד שצריך לשלם השתתפות עצמית וגם שבשנה הבאה יהיו דמי

הביטוח יותר גבוהים נראה דאת סכום ההשתתפות עצמית וגם שבשנה הבאה יהיו דמי הביטוח יותר גבוהים, נראה דאת סכופ ההשתתפות עצמית ודאי יתחייב המזיק לשלם כיון שזהו חלק מהנזק אלא דלגבי דמי הביטוח לשנה הבאה נראה שאינו אלא גרמא ופטור שהרי אינו נזק ישיר, וגם בכלל אולי בשנה הבאה כלל לא יהיה לו ביטוח בחברה זו ולכן סכום זה ודאי דלא יהא יותר מגרמא ופטור.

פש לן לברורי דינא האם חייב המזיק לשלם לחברת הביטוח הנזק שהזיק שהרי בזה שהזיק הפסיד לחברה שהחברה התחייבה לשלם וההינו למה שהתבאר שהיכא שהזיק בית מבוטח אפשר שאין על המזיק חיוב תשלומים כמו שהתבאר באריכות מטעם שחיוב נזיקין הוא על הפסד הנזק וכמו שמשמע מהגמרא דשור לעולה ולפי זה יש לדון האם בכה"ג על המזיק לשלם לחברה עצמה ומשום שלחברה ודאי שהזיק בזה ששרף בית המבוטח בחברה זו הרי דהוי בזה הזיק ישיר לחברה שיצטרך לשלם, או דאיכא צד לומר בזה דמאחר והבית שהזיק המזיק אינו שייך לחברה אלא מבוטח אצלה א"כ אפשר דליכא חיוב נזק לחברה דהמזיק אינו אלא גורף לחברה הפסד שנצטרך לשלם ולא הוי אלא גרמא כגורם לממון ובביטוח רכב שהבאנו לעיל שהינו דבר קבוע שמחמת שמצוי הזיק ברכב אין אדם משתמש כלל ברכב אם אינו מבוטח א"כ שם התשלום לחברה עבור הנזק הוא עצם התשלום שמשלם דמי ביטוח והחברה מקבלת על עצמה הפסד זה, אלא שבשורף בית דאף דהחברה מקבלת לשלם גם אם יבוא אדם וישרוף במזיד מ"מ הוא לא גרע ממזיק לנכסי החברה בידים ויצטרך לשלם.

I. Chiddush of אור שמח שכירות זא - אור שוכר pays for fire even though משכיר had insurance. Proof from case of donkey drowning in the river.

A. Questioning the chiddush. ספר משפטי תשמורו סימן מד אות ג'.

1. the donkey was הפקר
2. by donkey somebody else could have taken it out of the water, but by fire the insurance company was obligated the entire time
3. by donkey he agrees from outset to compensate, but the chiyuv by the fire only starts once the house burns

II. Chakira on what the חיוב מייק is based on - משפטי התורה סימן מד אות ה'.

A. רצה מזה גובה רצה מזה גובה - קובץ שיעורים כתובות אות ריו-ריח.

B. מנחת - depends whether object legally must be insured. See מנחת יצחק ח"ב סימן פח.

III. What about rising insurance prices? משפטי התורה שם אות יג

Case Two

Aharon recently bought a house and is slowly discovering how much of a money pit a house can be. The fuse on the lights in his dining room keeps on blowing and needs to be changed. Aharon has no idea how to replace the fuse and possibly run more power through that particular fuse so he calls an electrician to come and do it. The electrician says he will be there on Friday between 1:00 and 4:00. Aharon has his doubts whether the electrician will show up when he says he will and really wants the fuse fixed before shabbos because he is expecting a house full of company for shabbos lunch. Desperate for help (and to have his wife not kill him for not taking care of this earlier in the week) he calls his friend Josh who messes around with electrical work from time to time. Josh says he will gladly give it a try and comes over at 12:30 Friday afternoon. Aharon decides not to cancel the electrician because he isn't sure if Josh will be able to help. Sure enough, by 1:00 Josh has fixed the problem free of charge. Just as Aharon is about to call the electrician to cancel, there is a knock at the door. Chashmal Bros. Electric is actually there on time. Aharon informs the electrician that he has taken care of the problem and no longer needs the services of an electrician. The electrician responds with a \$75 bill for the service call. Does Aharon have to pay?

8 - תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צח עמוד א - ב

אמר רבה: הזורק מטבע של חבירו לים הגדול - פטור; מאי טעמא? אמר: הא מנח קמך, אי בעית שקליה. והני מילי בצלולין דקא חזי ליה, אבל עכורין דלא קחאי ליה - לא; והני מילי דאדייה אדויי, אבל שקליה בידיה - מיגזל גזליה, השבה בעי מיבעד. מתיב רבא: אין מחללין על מעות שאינן ברשותן, כיצד? היו לו מעות בקסטרא או בהר המלך, או שנפל כיסו לים הגדול - אין מחללין; אמר רבה: שאני לענין מעשר, דבעינן מצוי בידך, דרחמנא אמר +דברים י"ד+ וצרת הכסף בידך וליכא. ואמר רבה: השף מטבע של חבירו - פטור; מאי טעמא? דהא לא עבד ולא מידי. וה"מ דמחייב בקורנסא וטרשיה, אבל שייפא בשופינא - חסורי חסריה. מתיב רבא: הכהו על עינו וסמאה, על אזנו וחרשו - עבד יוצא בה לחירות; כנגד עינו ואינו רואה, כנגד אזנו ואינו שומע - אין עבד יוצא בהן לחירות; רבה לטעמיה, דאמר רבה: חרשו לאביו - נהרג, שאי אפשר לחרישה בלא חבורה, דטפתא דדמא נפלת ליה באוניה, ואמר רבה: הצורם אוזן פרתו של חבירו - פטור; מאי טעמא? פרה כדקיימא קיימא, דלא עבד ולא מידי, וכולהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימי. מתיב רבא: העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת - פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים; מלאכה הוא דלא מינכר היזיקה, אבל צורם דמינכר היזיקה, הכי נמי דמחייב בדיני אדם; אמרי: הוא הדין דאפילו צורם פטור, והא קא משמע לן, דאפילו מלאכה דלא מינכר היזיקה - חייב בדיני שמים. ואמר רבה: השורף שטרו של חבירו - פטור, דאמר ליה: ניירא קלאי מינך. מתקיף לה רמי בר חמא: היכי דמי? אי דאיכא סהדי דידיעי מאי הוה בשטרא, ליכתבו ליה שטרא מעליא! ואי דליכא סהדי, אנן מנא ידעינן? אמר רבא: תהא במאמינו. אמר רב דימי בר חנינא: הא דרבה - מחלוקת ר"ש ורבנן היא, לר"ש דאמר: דבר הגורם לממון כממון דמי - מחייב, לרבנן דאמרי: דבר הגורם לממון לאו כממון דמי - לא מחייב. מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע: אימר דשמעת ליה לרבי שמעון דבר הגורם לממון כממון דמי - בדבר שעיקרו ממון, כדרבה, דאמר רבה: גזל חמץ לפני הפסח, ובא אחר ושרפו במועד - פטור, שהכל מצווים עליו לבערו, לאחר הפסח - מחלוקת ר' שמעון ורבנן, לרבי שמעון דאמר: דבר הגורם לממון כממון דמי - חייב, לרבנן דאמרי: דבר הגורם לממון לאו כממון דמי - פטור, בדבר שאין עיקרו ממון מי אמרינן? אמר אמרימר: מאן דדאין דינא דגרמי - מגבי ביה דמי שטרא מעליא, ומאן דלא דאין דינא דגרמי - מגבי ביה דמי ניירא בעלמא. הוה עובדא, וכפייה רפרם לרב אשי, ואגבי ביה כי כשורא לצלמא.

9 - תוספות מסכת בבא בתרא דף כב עמוד ב

זאת אומרת גרמא בנוקין אסור - ומעיקרא ס"ד כי היכי דמעיקרא פטור ה"נ דמותר הכא משמע דגרמא בנוקין דפטור וכן בפ' כיצד הרגל (ב"ק דף כו: כו) זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות וקדם וסילקן אפילו הוא

פטור ובפרק הפרה (שם דף מז:): הכניס פירות לחצר בעל הבית שלא ברשות כו' וקאמר בגמרא דאם אכלה והזיקה פטור ונתן סם המות לפני בהמת חבירו דפטור (שם) ושולח בעירו ביד חרש שוטה וקטן (שם נט:): ופורץ גדר בפני בהמת חבירו וכופף קמת חבירו בפני הדליקה ועושה מלאכה במי חטאת (שם נה: נו:): וליבה וליבתו הרוח דפטור בכל הנך כדאמר בפרק הכונס (שם דף נט:): ומבעית חבירו דהוי נמי גרמא כדאמר בפרק קמא דקדושין (דף כד:): דאיהו הוא דאבעית אנפשיה ובכיצד הרגל (ב"ק דף כג:): שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור ויש ליתן טעם מאי שנא כל הני מדינא דגרמי כגון אחווי אחווי דהגוזל בתרא (שם דף קטז: ושם) ומראה דינר לשולחני ונמצא רע ונפרצה אומר לו גדור ודן את הדין דחייב לר"מ אפילו לא נשא ונתן בידו והשורף שטרותיו של חבירו ומוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו וחילק רבינו יצחק לשון אח' דדינא דגרמי חייב היינו שעושה הוא עצמו היזק לממון חבירו ועוד חילק דדינא דגרמי דחייב היינו משעת מעשה שבא ההיזק ועל הכל קשה טיהר את הטמא ובעה"ב עצמו עירבן עם פירותיו ואמאי חייב דהוא עצמו אינו עושה היזק בממון חבירו וגם באותה שעה שמטהר אינו בא ההיזק ונראה לריצב"א דדינא דגרמי הוי מטעם קנס כדמוכח בירושלמי ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבא קנסו חכמים וטעם דקנסו שלא יהא כל אחד הולך ומזיק לחבירו בעין והיינו טעמא דמאן דמחייב בהיזק שאינו ניכר ואפשר דבשוגג נמי קניס רבי מאיר כי היכי דקניס במטמא ומדמע אחד שוגג ואחד מזיד.

10 - רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ז הלכה ז

כל הגורם להזיק ממון חבירו חייב לשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כשאר המזיקין, אע"פ שאינו הוא המזיק זה הנזק עצמו באחרונה הואיל והוא הגורם הראשון חייב. כיצד, הזורק כלי שלו מראש הגג על גבי כרים וכסתות ובא אחר וקדם וסלק את הכרים מעל הארץ ונחבט הכלי בארץ ונשבר חייב נזק שלם כאילו שברו בידו, שסלוק הכרים והכסתות גרם לו שישבר, וכן כל כיוצא בזה. +/השגת הראב"ד/ שסלוק הכרים והכסתות גרם לו שישבר וכן כל כיוצא בזה. א"א הרב פסק כן משום דדיינין דינא דגרמי ואין הכל מודין לו לפי שלא עשה בכלי שום מעשה. +

11 - רמב"ם הלכות זכיה ומתנה פרק ו הלכה כד

הורו רבותי שאם היה מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעודה ויאכיל לריעיו או יחלק מעות לשמשין ולחזנין וכיוצא בהן ועשה כדרך שעושים כל העם וחזרה בה משלמת הכל, שהרי גרמה לו לאבד ממון וכל הגורם לאבד ממון חבירו משלם, והוא שיהיו לו עדים כמה הוציא שאין זה נשבע ונוטל. +/השגת הראב"ד/ הורו רבותי שאם היה מנהג וכו' עד נשבע ונוטל. א"א איני משוה עם רבותיו בזה וזאת הגרמה דומה לזרעוני גנה ולא צמחו שאינו משלם לו (אלא) ההוצאה, וכללו של דבר אבוד ממון שבעל הממון עושה אותו אע"פ שגרם לו זה פטור עכ"ל. +

12 - מגיד משנה הלכות זכיה ומתנה פרק ו הלכה כד

הורו וכו'. אין בזה ראייה. ובהשגות א"א איני משוה עם רבותיו בזה שזאת הגרמה דומה למוכר זרעוני גנה ולא צמחו שאינו משלם לו ההוצאה וכללו של דבר וכו'. ויש לתרץ שאינו דומה לזריעה ששם היה מוציא בהן הוצאות כדי להרויח בהן ולפיכך אינו בדין שישלם זה מה שהוציא כדי להרויח אבל כאן לא היתה כוונתו להשתכר בדבר אלא להתנהג במנהג העיר וכיון שהוא נסמך עליה והיא חזרה בה בדין הוא שתשלם וכו"נ שאינו דומה למה ששינו בתוספתא הלוקח קנקנים מחבירו ונמצאו פטסאות ונשתברו חייב להעמיד לו דמי קנקנים אבל לא דמי יין דהתם היה מתכוין ליהנות בתשמישן. זה נראה דעת המחבר וצ"ע:

13 - שולחן ערוך חושן משפט הלכות זיינים סימן יז סעיף ה

המתחייב בדין אינו חייב לשלם לשכנגדו יציאותיו, אע"פ שהזיקו לדון בעיר אחרת. וה"מ דלא מסרב למיקם בדינא, אלא שרוצה לדון בעיר אחרת. אבל אם היה מסרב לבא לב"ד, והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד לדין, חייב לפרוע לו כל הוצאותיו (שהוליא משעה שנעשה סרצן) (מהרי"ק שורש א' /י"א/, קמ"ד וי"י פ' הגזל בתרא ומהרי"ו ותשובת הרא"ש כלל ק"ח /ק"ז/ וכלל ע"ג סי' ז'). ויש מי שאומר שאם תבעו בערכאות והוציא הוצאות בדיינים וטוענים, אע"פ שמתוך סרובו הוצרך להוליכו בערכאות, אינו חייב לשלם הוצאותיו. הגה: ויש חולקין וסבירא לכו דאם הולך להוליא עליו הולאות לכופו על ידי ערכאות של עכו"ם, חייב לשלם לו (תשובת הרא"ש כלל ע"ג סימן ז'), וכן נראה לי עיקר, ובלבד שעשאו ברשות ז"ד, כדלקמן סי' כ"ו. מי שאמר לחצירו שילכו לדון במקום אחר, ואמר לו: לך ואני אצוה אחריו, והלך, והשני לא הלך אחריו, לריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו (מרדכי סי' פ' זה צורר). כשהסרצן לריך לשלם ההולאות אין אומרים שישבע כמה הוליא, ויטול, אלא לריך לצרר כמה הוליא, או הצ"ד ישומו לו ההולאותיו וכזה ישלם לו. (תשובת הרא"ש כלל ק"ז).

- I. גמרא ב"ק צח-צח: - machlokes whether דינא דגרמי and some examples.
- A. Seems we hold you have to pay
- II. תוס' ב"ב כב: - חילוק בין גרמא לגרמי
- A. whether damage is definite
- B. whether damage is immediate
- C. no logical distinction, just wherever Chazal decided to penalize
- D. רמב"ם הלכות חובל פ"ז הלכה ז' - no distinction at all, whenever you intend to damage you are פטור and when you don't intend to damage you are חייב
- III. Applying to our case.
- A. רמב"ם זכיה ומתנה פרק ו' הלכה כד - if expenditure is made based on your word, you have to pay
1. ראב"ד שם - case in gemara of selling seeds and the buyer spent money to plant them but they didn't grow, seller is only responsible for price of the seeds - against Rambam?
2. Answers.
- a. מגיד משנה שם - in seed case he is trying to profit so you don't have to pay him for expenditures made with intention to profit.
- b. ב"ח סימן רלב - it isn't obvious at the time of the sale that the guy bought the seeds for planting - he may have bought them for medicine.
- c. ט"ז שם - by the seeds the damage isn't obvious at the time of sale and even the seller may not have known about it.
- d. Rambam may be לשיטתו that you even have to pay for gramma
- e. could be Rambam holds like last opinion of Tosafos that wherever it is common we make a קנס so by אירוסין case we make a קנס.
- B. רמ"א חו"מ י"ה - When somebody spends money coming to beis din and other party doesn't show up they have to reimburse the travel expenses
- IV. Conclusion. According to Rama he has to pay. According to Magid Mishne's understanding of Rambam depends whether this is called הוציא לרווח

Case Three

Daniel and Jeremy have been friends for years. They went to yeshiva together and now live in the same community. Daniel was at Jeremy's house one day and saw an old book that he had lent to Jeremy months earlier. Daniel had completely forgotten that he had lent that book to Jeremy but was not surprised that his absent minded friend would have put it on his shelf and forgotten about it. Daniel pulled over a chair from Jeremy's dining room to stand on and reach the book on the top shelf. He did not realize that Jeremy had left his eyeglasses on the chair and as soon as Daniel stepped on the chair he crushed the glasses. Surprised by the cracking sound under his feet, Daniel jumped up a little bit and as he landed back on the chair, the entire chair broke into several pieces from the force of Daniel's weight (Daniel is not particularly heavy). Jeremy asks Daniel to buy him a new chair and a new pair of glasses. Daniel says that he doesn't have to pay for used items and even if he does have to pay, he certainly shouldn't have to pay for the purchase of brand new items, but for the value of used glasses and a used chair, which is probably next to nothing (after all, who would ever buy somebody else's used eyeglasses or a single dining room chair?!)

Questions:

1. Would Daniel have to pay?
2. Does their previous relationship play a role?
3. What if this episode happened at Daniel's house?
4. If so, how would we value a used chair or used pair of glasses?

14 - שולחן ערוך חושן משפט הלכות חזקת קרקעות סימן קמח סעיף א

מי שהלך למדינת הים ואבד דרך שדהו, בין שהיו ארבע השדות המקיפים אותה לארבעה אנשים, בין שהיו ארבעה שקנו מאחד, הרי כל אחד מהם דוחהו ואומר: שמא דרך שלך על חבירו הוא, לפיכך יקנה לו דרך במאה מנה, או יפרח באויר.

15 - נתיבות המשפט ביאורים סימן קמח ס"ק א

[א] אחד שקנה אותן מארבעה. יש לתמוה כאן הרבה, חדא קושית התוס' ביבמות דף (ל"ו) [ל"ז ע"ב] בד"ה [דאמר ליה] אי שתקת, בארבעה שקנו מאחד דליהדר האי חד דמי הדרך, ותירוץ התוס' שם נראה לפענ"ד דחוק לפמ"ש הסמ"ע ס"ק ב'. ועוד קשה לי גבי חד דקנה מארבעה, כיון שקרקע אינה נגזלת והרי בין שדותיו קרקע שאינה שלו, מהיכא תיתי לא יתחייב להחזיר, ומה בכך שקנה זכות מהמוכר, אטו אם אחד קנה בהמות מהרבה בני אדם, ויבואו עדים שבהמה אחת גזולה, רק שאין מכירין בבהמה הגזולה מחמת שנתערבה ביניהם קודם יאוש, וכי לא יתחייב להחזיר כיון שדבר שאינו שלו מעורב בשלו. ואין לומר דפטור משום דלכתחילה קנה ברשות ב"ד, הא ליתא, דודאי אם ראובן יגזול בלא עדים ושמעון קנה ממנו, אף שראובן כפר לפני ב"ד ונפטר, ואח"כ קנה שמעון ממנו ונתברר לו אחר הקנין שהוא אינו שלו, ודאי דחייב להחזיר, כדאמרינן בב"ב דף ל' [ע"א] את לאו קאמודית וכו', ולא אמרינן דמצי למימר ליה אי שתקת, והוא ע"כ מטעם הנ"ל. ואדרבה, נראה דאם ידוע שבין אותן ארבעה בני אדם יש קרקע גזולה, אסור לקנות מהם דהוי כאיסור קבוע. ועוד, אמאי נקט שאבד לו דרך, היה לו לומר רבותא יותר, שנאבדה לו שדה בין שדות אחרים, כגון שהלך למדינת הים והלך אחד מארבעה שסביבותיה וצירף שדה זו לשלו, ואין ידוע איזהו. ועוד, דהש"ך עצמו כתב שם בסיומא דספר תקפו כהן [בקונטרס כללי קים לוי] דאם יוסף בן שמעון גזל שדה מראובן ואין העדים יודעין איזה יוסף בן שמעון, ואח"כ מכר יוסף בן שמעון אחד כל שדותיו ליוסף בן שמעון השני, דיכול ראובן להוציא שדה אחת מיוסף בן שמעון, ע"ש, אף דאין ראובן יכול לברר בעדים איזהו הגזלן ואיזו שדה היא גזולה. והדין עמו, דהא בבכורות מ"ח [ע"א] גבי שני יוסף בן שמעון דאין מוציאין שטר חוב עליהן, קאמר התם דאם יוסף בן שמעון קנה שדה מיוסף בן שמעון, דאינו יכול לבוא בממה נפשך, ואמר התם הטעם כיון

דנכסוהי דאיניש אינון ערבין וכו', משמע במקום שיכול לבוא על גוף הנכסים בממה נפשך, דהדין עמו. וא"כ בחד דאתי מכח ארבעה, דבדאי דמי להא דיוסף בן שמעון שגזל ומכר ליוסף בן שמעון שכתב הש"ך דהדין עם ראובן, ואין יכול הקונה לטעון קניתי כל זכות הראשון. וכן הוא ג"כ מסברא, דכי משום שאינו יכול לברר איזה שדה הוא שלו יאכל הלה את שאינו שלו וחד, דהא אין אדם מוכר דבר שאינו שלו ובחזקת מרא קמא עומד, ולא יחלוק בזה כי אם המתעקש ואוהב עול. וא"כ בחד דאתי מכח ארבעה מהיכא תיתי יהיה יכול לומר קניתי זכות הראשון וכיון שמהראשון אינך יכול להוציאו גם ממני לא תוציא, והא [הא] דאינו יכול להוציא מהראשון הוא רק מטעם שאינו יכול לברר, וכיון שהוא יודע האמת מהיכא תיתי לא יחזיר. ועוד, דעיקר טעם דקם דינא המבואר ביבמות ל"ז [ע"ב], כתב תרומת הדשן [ס' ש"י] משום דהוי כיאוש דאסח דעתיה מיניה ונתיאש, ועיין במה שכתבתי לעיל [סימן כ"ה] בסוף כללי תפיסה, דמייירי במידי דלא עבידא לאיגלווי דשייך ביה יאוש. ומ"מ נראה דלא אמרינן קם דינא רק במקום דבהיתירא אתי לידיה כגון גבי ספק ובני יבם, וכן בהא דסימן רס"ח [סעיף ג'] בהג"ה דזכי בהיתירא בדין ב"ד, משא"כ במקום דבגזילה ובאיסורא אתי לידיה, נראה דע"ז לא אמרינן דקם דינא, דיאוש לא מהני רק במקום דאתי לידיה בהיתירא.

לכן נראה דדין זה אינו אלא בנאבד לו דרך, דהיינו שגוף הקרקע הוא של אחר רק שהיה לו שעבוד וחיוב על בעל הקרקע ליתן לו דריסת רגל, ומבואר בהרב המגיד הלכות שכנים [פ"ח ה"ז] דזה לא הוי רק שעבוד בעלמא, וכיון דאין ידוע על מי מהמוכרים יש לו שעבוד זה שיהיה מחויב להניחו לילך דרך שדהו, גם על הלוקח מהן אין לו שעבוד, דכשעבוד הגוף בטל גם שעבוד נכסים בטל, [ד]כיון שהגוף שלו ואין עליו רק חיוב שיניחנו לילך כשיצטרך דמי להא דמבואר בסוף סימן מ"ט דכיון שאינו יכול לתבוע המוכר גם הלוקח אינו יכול לתבוע.

ולפ"ז מיושבת קושית התוס' ביבמות הנ"ל, (ומש"ה) [דמשו"ה] נמי בארבעה שקנו מחד אין המוכר חייב לשלם הדמים, לא מיבעיא למאן דס"ל בסימן ק"ז [סעיף ד'] דבמוכר לגוי קרקע המשועבדת לישראל דפטור (ד[ה]מזיק שיעבוד כשלא עשה מעשה בגוף הקרקע, א"כ פשיטא דפטור הכא. ואפילו למאן דס"ל התם חייב, מ"מ הכא פטור, דנראה דדבר שאינו שוה בעצמו למכרו וליקח דמים בעדו רק ששוה לאיש ההוא, אין המזיק חייב לשלם. כדמוכח בב"ק פרק החובל [פ"ט ע"א] דאמר טובת הנאה דאשה, דאי דבעל לימרו לה מאי אפסדינך, אי הוית מזבנת לה [לטובת הנאה] בעל הוה שקיל מינך וכו'. ולכאורה קשה, דמה בכך שאינה יכולה למוכרה משום שהבעל יקח הדמים ממנה, מ"מ האשה יכולה לומר כמו ששוה הספק טובת הנאה אצל מי שרוצה ללוקחה כמו כן שוה הספק אצלי והרי הזקתני הספק הזה. אלא ודאי המזיק דבר שאי אפשר ליקח דמים בעדו פטור. וכן מוכח בכתובות דף ל' [ע"ב] בתחב לו חבירו, שכתבו התוס' [ד"ה לא צריכא] שאינו שוה פרוטה, וקשה הא מ"מ שוה הוא אצל האוכל, שאינו נמאס אצלו. אלא ודאי כיון שאינו יכול ליקח דמים לא מיקרי בר דמים, והכא נמי אינו שוה רק לבעל הדרך ההוא, ולכך פטור. ואין להקשות שיכול למכור השדה עם הדרך, ד"ל דמייירי במקום שאם ירצה למוכרו לאחר, יכול הלה לומר איני מניח לאחר לילך דרך שדה שלי, ומיושבת קושית התוס' ביבמות הנ"ל. ואפשר שהיה דוחק להתוס' לאוקמי מתניתין בהכי ולכך תירצו באופן אחר, אבל בנאבד גוף הקרקע נראה הדין כמ"ש לעיל.

16 - רש"י מסכת גיטין דף נג עמוד א

הכהנים שפגלו - קרבנות ששחטום וזרקום לאכול מהם חוץ לזמנם ולא הורצו לבעלים.

מזידין - שידעו שפסולים בכך.

חייבין - לשלם דמיהן לבעלים שהרי צריכין להביא אחרים ואי נמי נדבה היא קשה בעיניו שלא הקריב קרבנו שהרי להביא דורון היה מבקש.

17 - ספר משפטי תשמורו עמ' רצא

והיה נראה לומר בזה דבאופן נזק ככה"ג בימינו שהזיק חפץ או בגד משומש של חבירו דיהיה עלינו לאמוד ולבדוק מחירים של חפצים שכן נמכרים משומשים או במדינות עניות שכן נמכר גם בגד משומש כמה יעלה חפץ ככה"ג משומש והיינו שאם ידוע שחפצים שנמכרים משומשים שהינם עדיין במצב סביר שאפשר להשתמש בהם שמשלמים עליהם בערך שליש ממחיר חפץ חדש א"כ בהזיק לחבירו חפץ או בגד בימינו ג"כ יצטרך לשלם שליש ממחיר החפץ או הבגד החדש וכן אם הדרך לשלם על חפצים משומשים שכן נמכרים משומשים או במדינות שכן נמכרים חפצים כאלה חצי ממחיר חדש יצטרך לשלם חצי ממחיר חדש ואף שעדיין נמצא שהניזק נפסד שהרי צריך לקנות בגד או חפץ חדש מ"מ ודאי שאין זה נקרא הפסד, שהרי בכל זאת הוא נהנה בתקופה שהבגד או החפץ היה אצלו ועכשיו גם יהנה אם יקנה חדש יותר מהמשומש שהיה אצלו ובעיקר ההפסד שהיה לו מקבל התשלום ונראה עוד דאף באופן שהובא שהבגד או החפץ כמעט חדש והשתמש בו זמן מועט מאוד דבמצב זה כנראה דבמקומות

שכן נמכר משומש גם באופן זה שהחפץ כמעט חדש הרי דגם נמכר ביותר ממשומש רגיל ואף שערכו ירד הרבה גם בשימוש מועט נראה דלא יוכל לחייבו לשלם כחדש ממש דכיון דזה ערכו לא יוכל להוציא יותר אלא במקום שכל משומש נמכר בחצי המחיר בכמעט חדש יפחות לו רבע או חמישית מהמחיר.

I. Chiddush of Nesivos: don't pay for damages on something that can't be sold.

II. Proofs:

A. Kesubah

1. Rejection - Kesubah is אין גופה ממון

B. Sticking food into somebody else's בית הבליעה the swallower is פטור.

1. Rejection: there the food is already worthless to the נזק בשעת ההיזק.

III. Three Reasons to Require Payment:

A. Payment for damages may not relate to actual loss to the נזק. See רש"י גיטין נג. about kohanim paying for pigul where it isn't worth anything to the owner, certainly here where it is worth something you should have to pay.

B. לא גרע משורף שטרותיו של חבירו דחייב מדרבנן מדינא דגרמי

C. was talking of something that inherently has no value to anybody else. The chair and glasses do have value to others, they just wouldn't buy it because they are so rich. (If I tear somebody's non-designer suit in a rich neighborhood).

IV. Evaluating the payment - ספר משפטי תשמורו עמ' רצא